

עיונים על העמוד מאת
הרה"ג ר' אהרן יואל סורשר שליט"א

דף ט"ו ע"א

בסברת רבי חנינא סגן הכהנים ורבי עקיבא

אמר רבי מאיר מדבריהם למדנו וכו' מדבריהם דמאן אלימא מדברי ר' חנינא סגן הכהנים מי דמי התם טמא וטמא הכא טהור וטמא וכו' עיין כל הסוגיא. החזון איש סי' קכ"ד לדף י"ד ע"א אות א' כתב דהא דהתיר ר' חנינא סגן הכהנים לעשות משלישי שני יש לפרש בכמה טעמים. א' יש לפרש דבאמת אף אם הוא טמא ואינו ראוי למצותו מ"מ יש איסור דרבנן לטמאותו, אלא לעשותו משלישי שני אין זה מיקרי שהוא מטמאו דלא חשיבא זה הוספה, ואם נאמר כן בעצם היינו יכולים לומר דדוקא משלישי לשני מותר אבל מרביעי לשני או משלישי לראשון אסור, (ומבואר דעכ"פ שייך לומר סברא כזו מדהוסיף ר' עקיבא לומר חידוש יותר ומבואר דהיה שייך לומר דרק משלישי לשני מותר ולא משלישי לראשון, וכן מבואר מקושיית הגמ' לעיל בעמוד זה ומאי הוסיף דאילו התם וטמא ואילו הכא פסול וטמא דאם הותר לעשות שלישי שני כיון שהוא טמא עדיין לא ידעינן רביעי שהוא פסול, ונראה בביאור דשלישי ושני שניהם הוי טמאים דהיינו דיכולים לטמא אחרים ולא רק פסולים, אבל שניהם לא נטמא מאב הטומאה, ולכן אין הפרש להלכה בין זו לזו, משא"כ אם הדבר אינו טמא אלא פסול או אם תחילה נטמא רק בולד הטומאה ועכשיו הוא מקבל טומאה מן אב הטומאה זה הוי הוספה). ב' יש לפרש דבאמת אם עשה משלישי שני זה מיקרי שמטמאו אבל כל שכבר טמא אין איסור לטמאותו כלל ל"ש לעשותו שני ל"ש לעשותו ראשון, אבל אם הוא פסול ולא טמא עדיין יש איסור לטמאותו. ג' יש לפרש דאף אם פסול כבר אין איסור כלל לטמאותו וזהו הוספת ר' עקיבא אבל זהו אם הוא פסול בעצמותו אבל אם אינו ראוי מחמת דבר אחר אסור לטמאותו (ונראה בכוונתו דאם אינו ראוי מצד הלכות תרומה וקדשים אז אין איסור לטמאותו אבל אם אינו ראוי מצד איסור חמץ בפסח אז יש איסור לטמאותו) ד' יש לפרש דכל שאינו ראוי אין איסור לטמאותו אבל צריך להיות עכ"פ איסור דאורייתא דזה נקרא בעצם, אבל אם הוא רק איסור דרבנן או שמצד מצבו הוא אזיל לאיבוד אז לא מקרי אינו ראוי כלל ואסור לטמאותו ה' יש לפרש דכל דין של משמרת הוא רק בתרומה וקדשים שראויים למצותן אבל כל שאינו עומד לאכילה כלל אלא לאיבוד יהיה מאיזה טעם שיהיה אין שום איסור לטמאותו. וכל זה מדרבנן דמדאורייתא הכל מודים דכל שאזיל לאיבוד ליכא איסור דאורייתא וכדאיתא לעיל תוס' דף י"ג ע"א, וכן מוכח מהא דר' יוסי ג"כ מתיר בהפסד מרובה כדאיתא לקמן בע"ב, וכ"כ החזון איש שם אות י'.

ויש לחקור בקושיית הגמ' התם טמא וטמא הכא טהור וטמא, דזה יש לומר דס"ל לגמ' כצד א' דאין כאן הוספה כלל או כצד ב' דאף אם יש הוספה כל שהוא כבר טמא אין איסור לטמאותו, וקושיית הגמ' השניה התם פסול וטמא הכא טהור וטמא הנה יכול לומר כצד ג' דפסול הוא דין בעצם דיני תרומה משא"כ חמץ, אבל א"כ מהו התי' דמיירי בולד טומאה דרבנן אכתי מי ילפינן איסור מטומאה, ואולי נאמר דכל שאינו אסור מדאורייתא אף שהוא טומאה דרבנן נקרא שבעצם הוא ראוי למצותו דכל דרבנן אין חילוק כלל בין איסור לטומאה וכמ"ש התוס' ד"ה דמדאורייתא. אבל רבנו דוד ביאר דקושיית הגמ' מתחילה הוא רק משום דחמץ דרבנן ואם היה החמץ אסור מדאורייתא לא היה מקשה הגמ' מנ"ל לר"מ, וכן מבואר מתוס' ד"ה הכא טהור וטמא דהק' למה לא מוקים הגמ' דר"מ מתיר בשעה שבע ולכן ליכא להקשות, ותי' דסתם שורפין הוא בשעה ו' שאינה אסורה אלא מדרבנן, ונראה דאף דיכול לחלק ולומר דדוקא אם יש טומאה או עכ"פ פסלות של תרומה יכול לטמאותה ולא אם יש איסור צדדי, מ"מ אין זה קושיא אם ר"מ סבר דאין לחלק בזה ואם יכול לטמא פסול יכול לטמא גם מה שאסור מצד חמץ, אלא דזה קשה דכיון שר"ח סגן הכהנים ור"ע לא התיר אלא אם הוא טמא או עכ"פ פסול מדאורייתא, א"א ללמוד מדבריהם איסור צדדי דרבנן דכל הדין לשורפה הוא מצד דכל שאזיל לאיבוד אין איסור לטמאותו.

בסברת הדבר שטמא דרבנן אסור לטמאו יותר מדרבנן

והתוס' הק' על הגמ' דלמ"ד אין אוכל מטמא אוכל וא"כ אם שורפין תרומה טהורה עם הטמאה בפסח אין מטמאין את התרומה אלא מדרבנן, א"כ למה לא ילפינן דכמו דיכול לעשות מפסול דאורייתא טומאה דאורייתא כמו כן יכול לעשות מאיסור דרבנן טומאה דרבנן, ובאמת התוס' ר"ד סבר דאין הכי נמי דלמ"ד אין אוכל מטמא אוכל ליכא להקשות דכיון דאין מטמא את התרומה אלא מדרבנן והוא כבר טמא מדרבנן שפיר יש ללמוד מר"ח סגן הכהנים ומר"ע. אבל התוס' תי' דלא דמי דמקלקול דאורייתא שיכול לקלקלו עוד יותר אין ללמוד שיכול לקלקול דרבנן יותר אפילו בקלקול דרבנן וכו'. והחזון איש ביאר דבריהם דהחכמים נתנו דבריהם להחמיר ולא להקל, ולכן כל שנוגע לקולא לא מחשבינן כלל בה דכבר טמא דרבנן דאין זה אלא חומרא ולא קולא, ולכן טומאה או פסול דאורייתא ליכא בזה דין משמרת משא"כ טומאה דרבנן לא גרעה הדין משמרת כלל. ואע"ג דמ"נ אין איסור, דאם אזלינן בתר דרבנן

עיונים על העמוד מאת
הרה"ג ר' אהרן יואל סורשער שליט"א

א"כ הוא כבר טמא ואם לא אזלינן בתר דרבנן אין הוא מטמא יותר, מ"מ זהו הדין דכל מה שנוגע להחמיר חשבינן בדרבנן וכל מה שנוגע להקל לא חשבינן אף דכל הענין הוה רק מדרבנן. וידידי הר" נפתלי רייך שליט"א כתב בספרו אמרי חן עוד סברא, דיש חילוק בין דאורייתא לדרבנן דדאורייתא הוה פסול בעצם אבל דרבנן אין כאן טומאה או פסול רק מצוה לשמוע דברי חכמים לנהוג כן, והביא מקור ליסוד זה מהנתיבות סי' רל"ד ס"ק ג' דשוגג בדרבנן לא צריך כפרה, וכן באתוון דאורייתא סי' י' ובמשך חכמה פרשת שופטים על לאו דלא תסור. אבל לדעתי אין זה מספיק דכמו דאין טומאה דרבנן מיקיר שיש פסול בעצם כמו כן מה שמטמאו מדרבנן לא הוה טומאה כלל, וצריך לומר כהחזון איש דבנוגע לחומרא חשיב רבנן כאילו הוא בעצם אבל בנוגע לקולא לא חשיב רבנן כאילו הוא בעצם אף כשיש ממ"נ.

בענין חבית של תרומה שנולד לה ספק תרומה

הי רבי יהושע, אלימא הא רבי יהושע דתנן חבית של תרומה שנולד לה ספק טומאה, רבי אליעזר אומר אם היתה מנוחת במקום התורפה ינחנה במקום המוצנע ואם היה מגולה יכסנה, רבי יהושע אומר אם היתה מנוחת במקום המוצנע ינחנה במקום מגולה ואם היה מכוסה יגלנה ע"כ. ויש להעיר דקושיית הגמ' הוא דאין כאן איסור או טומאה דאורייתא וכאן יש עכ"פ ספק טומאה דאורייתא. ונראה פשוט דאם כל שהוא טהור יש דין משמרת אף אם אזל לאיבוד א"כ כאן היה צריך לחוש להצד שהוא טהור ולשומרה, ומדהתיר להניחה במקום התורפה ולא לחוש אף לספק ש"מ דכל שבלא"ה אזיל לאיבוד מפני הספק מותר לטמאותה, וזה כוונת רש"י וז"ל אלמא שמעינן ליה לרבי יהושע דכיון דאינה ראוייה אלא להדלקה יכל לגרום לה טומאה והא נמי אפי' טהורה בת ביעור הוא ומטמאין אותה עכ"ל.

ודחה הגמ' מי דמי התם גרמא בעלמא הכא בידיה. והק' הפני יהושע דרש"י הביא הגמ' בכורות דף ל"ד דנחלקו ר' אליעזר ור' יהושע בפני הפסוק משמרת תרומותי, דר"א סבר יש אם למקרא והוא לשון רבים וכולל ב' תרומות א' טהורה וא' תלויה ורחמנא אמר עביד להו שימור, ור' יהושע סבר יש אם למסורת והוה לשון יחיד ורק טהורה בעי שימור ולא תלויה. והק' הפני יהושע ממ"נ כיון דלר' יהושע ליכא דין משמרת בתרומה תלויה מ"ט אסור לטמאה בידיה. והפני יהושע תי' דבאמת אין כאן דין משמרת מדאורייתא אבל עכ"ז יש איסור דרבנן לטמאותו ולא גזרו אלא שלא יטמא בידיה. והאחיעזר ח"ב סי' מ' כתב לתרץ ע"פ מה שכבר הבאנו בדף י"ד ע"א דיש ב' מקורות באיסור לטמאות תרומה משמרת תרומותי ובכל קדש לא תגע, ולפי זה יכול לומר דגרמא אינו אסור אלא משום משמרת אבל לטמאות בידיה יש עוד איסור של בכל קדש לא תגע, ולכן משמרת לא שייך רק בטהורה ולא בתלויה ולכן גרמא מותר, אבל גם בתלויה יש איסור דאורייתא של בכל קדש לא תגע על הצד שהיא טהורה אבל זה רק בידיה.

עיונים על העמוד מאת
הרה"ג ר' אהרן יואל סורשור שליט"א

דף ט"ו ע"ב

במחלוקת ראשונים בדברי ר' יוחנן מחלוקת בשש אבל בשבע דברי הכל שורפין

א"ר אסי א"ר יוחנן מחלוקת בשש אבל בשבע דברי הכל שורפין, א"ל רבי זירא לר' אסי לימא קסבר רבי יוחנן מתני' באב הטומאה דאורייתא ולד הטומאה דרבנן ומאי מדבריהם מדברי ר"ח סגן הכהנים א"ל אין וכו'. ונחלקו הראשונים מה ההכרח דר' יוחנן ס"ל כן ולא כריש לקיש בשם בר קפרא, רש"י וכן המהר"ם חלאווה פי' דאם ילפינן מחבית של תרומה שנשברה בגת העליונה ותחתיה חולין טמאין א"כ לא צריך לשהות לשעה שש דאפי' בשעה ה' וד' נמי, דאם ילפינן מר' יהושע א"כ מבואר דכל מקום שאזיל לאיבוד יכול לטמאות, בהכרח שלא ילפינן מזה וגם ר"מ סובר דשם שאני דאיכא הפסד חולין, אלא דילפינן מר"ח ס"ה ולכן בעינן שאסור מדרבנן. ולפי זה יש חידוש גדול, והוא דאין כאן שום שיטה הסוברת דכל שאזיל לאיבוד ולא יתקיים בה מצות תרומה וקדשים שרי לטמאות, דאף ר' מאיר לא התיר אלא אם כן הוא כבר נאסר מדרבנן, ורק ר' מאיר סבר דסגי באיסור או טומאה דרבנן, אולי מאחר דכל הדין שאסור לטמאות כשאזיל לאיבוד הא דרבנן. והתוס' וכן החי' הר"ן והחי' רבנו דוד הק' דמה ההכרח דלמא הא דאינו יכול לטמאותו בד' וה' הוא משום דלא אזיל לאיבוד דימצא להן אוכלין, ונראה לי בדעת רש"י דודאי כל שיש אפשרות שימצא להן אוכלין ודאי לא לבד שסור לטמאותן אלא גם אסור לשורפן, אבל כל שידוע שלא ימצא להן אוכלין אז לכו"ע מותר לשורפן אף קודם שעה ו' וזה שייך דידיעין דאין כהן טהור בעיר שיוכל לאכול כ"כ וגם לפי המצב רחוק מאוד שיש א' במקום קרוב שעדיין יכל לבא בזמן וכמ"ש הגמ' לעיל דף י"ג כבר בקשו ולא מצאו ולא חיישינן שמא מחוץ לחומה לנו, ובזה נחלקו ר"ל ור' יוחנן דלריש לקיש כל שאזיל לאיבוד יכול לגם לטמאותו לפי ר"מ ולר' יוחנן צריך שיהיה עכ"פ איסור דרבנן ובלא זה אף לר"מ אין מטמאין אותו. והחזון איש תמה על רש"י והמהר"ם חלאווה מברייתא שהובא לעיל דף י"ג ע"א ולקמן דף כ' ע"ב י"ד שחל להיות בשבת מבערין את הכל לפני שבת ושורפין תרומות טמאות תלויות וטהורות ומבואר מהגמ' לקמן דף כ' ע"ב דהפי' ביחד והוא אליבא דר"מ ומבואר דאף קודם שעה ששית יכול לטמאותו, ונראה לתרץ דסבר ר"מ שם דיש חיוב דרבנן לשרוף הכל קודם שבת (ונחלקו הראשונים אי הכוונה הכל בלא שיעור או הכל בשיעור ב' סעודות) וחיוב זה יש לו דין של איסור דרבנן להתיר לטמאותו. ולפי פי' זה מה שאמר ר' יוחנן אבל בשבע דברי הכל שורפין דהיינו ביחד דבכל איסור דאורייתא יכול לטמאו אין זה קשור למה שר' יוחנן אמר מחלוקת בשש אלא עוד חידוש שסבר ר' יוחנן דאין חילוק בין אם הוא טמא או פסול או יש איסור דאורייתא מטעם אחר כגון חמץ בפסח, וגם ריש לקיש יכול להסכים לזה, וקצת דחוק לפי זה שהגמ' לאחר ששקיל וטרי בחידוש זה דלאחר שבע הכל מודים הק' אי הכי מאי מודה וגם אי הכי אמאי אינה היא המדה דאלו היו קושיות על מה שסבר ר' יוחנן דהילפותא הוא מדבר ר"ח סגן הכהנים.

ותוס' וכן החי' הר"ן והחי' רבנו דוד פי' דהא דיחדש ר' יוחנן דבשבע אף לר' יוסי יכול לטמאותו הוא רק שייך אם הילפותא של ר"מ הוא מדברי ר' חנינא סגן הכהנים, דאז חזינן דלר"מ אין חילוק בין איסור לטומאה דהא יליף איסור דרבנן מטומאה דרבנן, ולכן מסברא אמרינן דגם לר' יוסי אין חילוק בין איסור לטמאה רק ר"מ סבר דמתני' מיירי בולד טומאה דרבנן ולכן ה"ה איסור חמץ דרבנן ור' יוסי סבר דמתני' בולד טומאה דאורייתא ולכן אין ללמוד לחמץ דרבנן, משא"כ אם הטעם של ר"מ הוא משום דאזיל לאיבוד ולר' יוסי אין היתר כזה אלא במקום הפסד מרובה א"כ מסברא אין להאמורא לדמות איסור לטומאה ורק גבי טומאה או עכ"פ פסול של טבול יום שהוא דין בהלכות תרומה וקדשים אז שרי לטמאותה משא"כ איסור חמץ בפסח אף בדאורייתא אסור לטמאותו. ולפי זה למסקנא נחלקו האמוראים אם ר' יוסי מודה בשעה שבע, דלר' יוחנן ר' יוסי מודה דחזינן מר' מאיר דאין חילוק בין איסור לטומאה, ולריש לקיש ר' יוסי מתיר רק גבי טומאה ולא גבי איסור אף אם הוא איסור דאורייתא.

בביאור דברי הגמ' גבי פיגול ונותר דאית להו טומאה דרבנן

לימא מסייע ליה הפיגול והנותר והטמא וכו' ב"ה אומרים נשרפין כאחת, שאני התם דאית להו טומאה דרבנן. ולכא' תמוה דלר' יוסי טומאה דרבנן לא מהני לטמאותו מדאורייתא דאם היה יכול לטמאותו גבי טומאה דרבנן וחמץ שאני דלאו טומאה היא א"כ מאי קאמר הגמ' לר' יוסי מדה ומדה היא והוצרך לתרץ דלר' יוסי דטומאת משקין הוא דאורייתא למה לא חילק דשאני טומאה דרבנן מאיסור דרבנן, וכיון דלר' יוסי לא מהני טומאה דרבנן וגם לא מהני איסור דאורייתא מה תי' הגמ'. והחזון איש כתב בתי' א' דס"ל להגמ' דיכול לומר דאף דאיסור דאורייתא לא מהני דלא ילפינן איסור מטומאה וגם טומאה דרבנן לא מהני דמדאורייתא טהור הוא מ"מ בצירוף שניהם מהני. עוד תי' החזון איש דכוונת הגמ' הוא דלר' יוחנן דקאמר דבשבע לכו"ע מותר לטמאותו א"כ אין טומאה מעלה ומוריד כלל, רק

עיונים על העמוד מאת
הרה"ג ר' אהרן יואל טורשר שליט"א

לר' יוסי בעינן איסור דאורייתא דהיינו שבעצם אינו עומד למצותו ולר' מאיר סגי אפי' באיסור דרבנן דהיינו שאף אם במקרה אזיל לאיבוד, אבל לר"ל דלר' יוסי אפי' באיסור דאורייתא לא מהני וצריך דוקא טומאה לסברתו באמת טומאה דרבנן מהני ונמצא דלריש לקיש אף לר' יוסי מותר לשרוף ולד טומאה דרבנן אם אב טומאה דאורייתא, דלר' יוחנן הכל תלוי בראוי למצותו ולר' יוסי בעינן בעצם דהיינו איסור דאורייתא ולר' מאיר כל שאזיל לאיבוד מותר, ולר' לקיש לר' יוסי אף אם אינו ראוי כלל למצותו אסור לטמאות ובעינן שיהא טמא או פסול אבל מה שהוא דרבנן אין כאן חסרון.

בשקלא וטריא של הגמ' לגבי פת שעיפשה

לימא מסייע ליה הפת שעיפשה ונפסלה מלאכול לאדם והכלב יכול לאכלה מטמאה טומאת אוכלים ונשרפת עם הטמאה בפסח, שאני התם דעפרא בעלמא הוא. ובתוס' ד"ה נשרפת עם הטמאה כתב וז"ל נראה לו לדמות האי דאיזל לאבידו לז' אבל בו' אין שורפין כיון דאינו אזיל לאיבוד אלא משום גזרה דרבנן עכ"ל. וכתב בספר גליוני הש"ס מהג"ר יוסף ענגיל דמכאן ראי' לסברת האחרונים דאיסורי דאורייתא הוא בעצם החפצא ואיסור דרבנן הוא רק שצריך לשמוע אל החכמים, ולכן לס"ד הכא האזיל לאיבוד הוי בעצם החפצא שאינו ראוי לאכילת אדם ולכן הוא דומה לאיסור דאורייתא, ותי' הגמ' הוא דאף אם אינו ראוי בחפצא ג"כ לא מהני דצריך להיות טמא או פסול כאן לא גזר רבנן על מה שאינו ראוי לאכילה דהוי כעפרא דעלמא.

הפת שעיפשה ונפסלה מלאכול לאדם והכלב יכול לאכלה מטמאה טומאת אוכלים בכביצה וכו'. הצל"ח הביא קושיית הר' ואלף עמרך ששאל לו דהרמב"ם הלכות טומאה אוכלין פרק ב' הלכה י"ד כתב כל אוכל שנפסד ונסרח והרי אינו ראוי למאכל אדם אינו מקבל טומאה עכ"ל, והראב"ד השיג וסבר דכל שהיה ראוי לאכילת אדם מקבל טומאה עד שיפסל מאכילת כלב, ולכאו' גמ' זו הוא מפורש כהראב"ד ומה יענה הרמב"ם. ותי' הצל"ח דהכסף משנה כבר יישב שאר ראייות הראב"ד דדעת הרמב"ם הוא דאינו מקבל טומאה אבל אם הוא כבר טמא נשאר בטומאתו עד שיפסל מאכילת כלב, ויכול לומר דזהו גם כוונת הגמ' כאן דנטמא קודם שנפסלה מאכילת כלב. אבל עדיין קשה דא"כ מהו החידוש שנשרפת עם הטמאה בפסח הא אין הטמאה יכול לטמאו. ותי' הצל"ח דיכול לבאר דהמקשה סבר כהראב"ד דיכול לקבל טומאה והתרצן תי' שאני התם דעפרא בעלמא היא דהיינו שא"א לקבל טומאה וכדעת הרמב"ם.

עיונים על העמוד מאת
הרה"ג ר' אהרן יואל סורשר שליט"א

דף ט"ז ע"א

ספק משקין ליטמא טמא אחרים טהור

ספק משקין ליטמא טמא אחרים טהור דברי רבי מאיר. ופי' רש"י כשנולד ספק במשקה בתחילת טומאתו וכו' טמא מן הספק דקסבר טומאת משקין להיות עצמן טמאין דאורייתא היא דכתיב וכל משקה אשר ישתה וגו' הלכך הויה ליה ספיקא דאורייתא ולחומרא עכ"ל, ולטמא אחרים פי' רש"י דקסבר משקין ליטמא אחרים מדרבנן ולא מדאורייתא וכו' הלכך הויה ליה ספיקא דרבנן ולקולא עכ"ל, ולדעת ר' יהודה ור' יוסי ור' שמעון דסברי דלטמא אחרים דאורייתא לר' יהודה אף בכלים לר"י ולר"ש לאוכלין ולמשקין כתב רש"י לגבי רבי יהודה דקסבר משקין מטמא כלים מן התורה וכו' הלכך כי הויה ספק הויה ליה ספיקא דאורייתא וברשות היחיד ספקו טמא עכ"ל, וכן בר' יוסי ור"ש כתב דקא סברי משקין מטמאין אוכלין מדאורייתא הלכך ספק נמי ברשות היחיד טמא עכ"ל. ובהערות להגרי"ש אלישיב הק' למה פי' רש"י בספק משקין ליטמא דהויה ספיקא דאורייתא לחומרא ולא פי' דספק טומאה ברשות היחיד ספקו טמא וכמו שפי' בעצמו בדברי ר' יהודה ור' יוסי ור' שמעון לטמא אחרים. ותי' הגרי"ש דברישיא מייירי שנגע א' ואין אנו יודעין איזהו, ותוס' כתב לעיל דף ט"ו ע"א ד"ה חבית וכן בריש נדה ובמס' נזיר דף נ"ז דכיון שאין שניהם ודאי טמאים א"א ללמוד מסוטה לטמאם ודאי אלא ילפינן מסוטה בכה"ג דלא אזלינן בתר חזקה וספק דאורייתא לחומרא, משא"כ לטמא אחרים מייירי שספק אם נגע כלל. אבל אכתי צ"ב דמנ"ל לפרש ספק ליטמא באופן שודאי נגע לא' ואין אנו יודעים איזהו ולטמא אחרים שספק אם נגע כלל, וגם ברש"י אין מרומז זה החילוק בין הבבות, וצ"ע.

והנה כפשוטו מפרשים דספק משקין ליטמא טמא הוא דוקא ברשות היחיד וגם בדבר שיש בה דעת לישאל, דאי ברשות הרבים או אפי' ברשות היחיד ובדבר שאין בה דעת לישאל אף בספק דאורייתא מטהרינן, וכן מבואר בתוס' רי"ד דהק' דהמשקין אין בה דעת לישאל ולמה ספקו טמא ותי' דהגמ' לקמן אמר דכל טומאה שבאה ע"י אדם חשיבי יש בה דעת לישאל, וכן מבואר בהגר"א והמשנה אחרונה מס' טהרות פרק ד' משנה ט' על המשנה ספק משקין ליטמא טמא דג"כ ביארו למה הויה יש בה דעת לישאל, וכן מהרש"ש שם משנה ז' וכן נקט החזון איש מס' טהרות סי' ה' אות כ"א. אבל הפי' משניות להרמב"ם פרק ד' משנה ט' כתב ז"ל והביא המשל באיש טמא וכבר טמא להודעינו שאין הבדל בין היות הספק נופל במי שיש בו דעת לישאל או שאין בו דעת לישאל הנה ספק המשקין לענין אם נטמאו בעצמן טמא עכ"ל, ומבואר דעתו דאף באין בה דעת לישאל טמא, ודייק בזה המקדש דוד פרק מ"ו אות י"ב דדעתו דאף ברשות הרבים ספקו טמא, וכן דייק הגר"ש שקאפ הובא בשיטה מקובצת החדש על מס' פסחים, וכן בספר מגד גרש ירחים מהגרי"ג אדלשטיין. ועוד מקור דפי' הרא"ש למס' טהרות פ"ד משנה ז' יש גליון (שאינו מן הרא"ש) וכתב שם וא"ת כיון דהמשקין יש טומאה וטמא הספק מהם מ"ט לא חשיב לי גבי על ששה ספקות שורפין את התרומה עיין מה שתי', ותמה עליו המשנה אחרונה שם דמה קשה ליה התם מייירי ברשות היחיד דבעל ענין ספקו טמא וכמבואר שם בהמשנה ומה ההוספה של ספק משקין וכתב דהגליון הוא מתלמיד טועה, וכן הרש"ש תי' כנ"ל, אבל המקדש דוד והגר"ש שקאפ והמגד גרש ירחים הוכיחו דדעת בעל הגליון דאף ברשות הרבים טמא דיש חומרא יתירה גבי משקין. והרמב"ם פי"ד מאבות הטומאה הלכה ח' כתב חבית שהיא מליאה משקין ויש ספק אם טמא נגע במשקין המשקין טמאין, והכ"מ שם כתב דבתוספתא איתא גם אוכלין אבל זהו טעות סופר בתוספתא והדין הוא רק גבי משקין וספק אוכלין טהורין ולכן כתב הרמב"ם רק משקין, ותמהו עליו האחרונים (המשנה אחרונה, והחזון איש טהרות סי' ה' אות כ"ב, והאור שמח שם) דודאי גם באוכלין ספק טמא דגם טומאת אוכלין הויה דאורייתא ומייירי ברשות היחיד, וכתב המגד גרש ירחים דמבואר דעת הכסף משנה לטמא במשקין ג"כ ברשות הרבים וזהו רק במשקין ולא באוכלים. וע"פ הנ"ל רצה הגרי"ג אדלשטיין ליישב דברי רש"י דספק משקין ליטמא הוא אף ברשות הרבים ולכן כאן כתב ספק דאורייתא לחומרא משא"כ לטמא אחרים הוא רק ברשות היחיד, אבל כל זה אינו נוח לי כ"כ, דאם הוא חומרא דרבנן גבי משקין למה כתב רש"י ספק דאורייתא לחומרא, וגם מנ"ל לרש"י דספק ליטמא הוא אף ברשות הרבים ולטמא אחרים הוא רק ברשות היחיד, וצ"ע. (ועיין כעין זה בדבר שמואל בשם החזון נחום אלא שלדעתו אף מדאורייתא אין כאן דין ספק טומאה ברשות הרבים ספקו טהור לר' מאיר ויתיישב קצת יותר, אבל א"א לומר כן בדעת רש"י וכמבואר בדבר שמואל שם).

ובספק משקין לטמא אחרים דטהור זהו לכו"ע אף ברשות היחיד, ומבואר דלא אמרינן ספק טומאה ברשות היחיד ספקו טמא בטומאה דרבנן אלא אמרינן דספק דרבנן לקולא. והדבר שמואל הק' דלעיל דף ט' ע"א גבי מדורת עכו"ם שגם שם החשש טומאה הוא דרבנן כתב תוס' דיש דין ספק טומאה ברשות היחיד ספקו טמא לגבי השאלה

עיונים על העמוד מאת
הרה"ג ר' אהרן יואל סורשר שליט"א

דלמא אכלתיה. ותי' הדבר שמואל דשם עיקר הטומאה הוא דאורייתא רק החשש הוא דרבנן ולכן תקנו חכמים כעין דאורייתא, משא"כ הכא עיקר טומאת משקין לטמא אחרים הוא דרבנן.

בענין ספק משקין לטמא אחרים

רש"י ד"ה ספק משקה לטמא אחרים כגון היה מקל בידו ובראשה משקין טמאין וזרקה לבין הככרות טהורין ספק נגעה ספק לא נגעה זהו ספק משקה לטמא אחרים, כך היא שנויה במסכת טהרות עכ"ל, והוא במשנה שם פרק ד' משנה י'. והק' הפני יהושע למה לא קאמר המשנה דאם אותם משקין שיש ספק אם נטמאו נגע בדבר אחר שהוא טהור דספק דרבנן לקולא, ולמה נקט גוונא אחרינא שודאי משקין טמאין ספק נגעו. ותי' דכל שהמשקין ספק נטמאו ברשות היחיד וטומאת עצמן הוא דאורייתא א"כ אמרינן ספק כודאי ואין זה ספק כלל אלא המשקין ודאי טמאין. ויש לדון לפי מה שפ' רש"י הטעם דליטמא טמא הוא משום ספק דאורייתא לחומרא ואינו משום ספק טומאה ברשות היחיד, הן אם נפרש כהגריש"א דמיירי שיש א' ודאי טהור הן אם נפרש כמגרי"ג אדלשטיין שמירי ברשות הרבים מ"מ משמע מרש"י דאין כאן דין ספק טומאה ברשות היחיד ספקו טמא. אבל יכול לפרש כעין פ' הפני יהושע דהנה קיי"ל בשולחן ערוך יורה דעה סי' ק"י סעיף ט' ובש"ך שם כללי ספק ספיקא אות י"ט דאם יש ספק דאורייתא שנתבטל חד בתרי בחתיכה שראויה להתכבד וכדומה אין אומרים דעכשיו הוא ספק דרבנן אלא כל שהשאלה התחיל בספק דאורייתא אף שעכשיו אינו אסור מדאורייתא אבל אזלינן בתר התחלת הספק ואמרינן ספק דאורייתא לחומרא. ולכן גם כאן כיון שספק משקין ליטמא אמרינן כבר ספק דאורייתא לחומרא וזה נגע באחר אמרינן שאזלינן בתר התחלת הספק ועדיין היא לחומרא.

והרמב"ם פרק י"ד הלכות אבות הטומאות הלכה ח' כתב חבית שהיא מלאה משקין ופשט הטמא את ידו לאוירה ספק נגע במשקין ספק לא נגען המשקין טמאין והחבית טהורה עכ"ל. ומבואר דאף דהמשקין עצמן טמאין מספק אין החבית מקבל טומאה מהן כדין דרבנן דמשקין טמאין מטמאין כלים דאמרינן לגבי החבית ספקו לקולא. ומשמע דעת הרמב"ם דאף המשקין עצמן הטמאין מספק אינו יכול לטמאות אחרים כל שלטמא אחרים הוא דרבנן, וכן משמע בהר"ן מס' נדרים דף י"ט דמש"כ לטמא אחרים טהור אזל באמת על הציור של ספק משקין ליטמא. ולכא' יש לעיין למה לא אמרינן דהמשקין טמאין ודאין משום ספק טומאה ברשות היחיד ספקו טמא וכדברי הפני יהושע, ואף אם אמרינן כהמקדש דוד והגר"ש שקאפ"ה הנ"ל דלהרמב"ם אף ברשות הרבים אמרינן ספקו טמא, מ"מ קשה דמי לא עסקינן דהחבית גם ברשות היחיד. והמגד גרש ירחים תירץ דכיון דהטומאה שהמשקים מתטמאים אין בכח של טומאה זו לטמא אחרים, ורק מדרבנן יש עוד טומאה למשקים שמתטמאים אחרים, על טומאה של הדרבנן אין כאן דין של ספק טומאה ברשות היחיד ספקו טמא.

עוד יש לדון למה לא אמרינן ספק דאורייתא לחומרא שתחלת הספק הוא נוגע לדאורייתא, ובזה תי' הרע"א בשו"ת ח"א סי' ס"ד דיכול לומר דרק באותו החפץ שכבר יש ספק דאורייתא ונאסר אף דלפי המצב עכשיו אין כאן איסור דאורייתא והספק הוא רק באיסור דרבנן אזלינן בתר תחילת הספק, משא"כ אם הספק נוגע מדרבנן לחתיכה אחרת אף אם הוא אותו ספק מ"מ בנוגע לחתיכה האחרת אמרינן ספק דרבנן לקולא, וכמו דאם יש ספק בשחיטת התרנגולת ואמרינן התרנגולת משום ספק דאורייתא לחומרא לגבי הביצה בתוכה שהוא איסור דרבנן אמרינן ספק דרבנן לקולא, והרע"א הביא ראי' מהרמב"ם הנ"ל גבי משקין, וכבר קדמו השושנת העמקים מהפרי מגדים כלל י"א ד"ה והנה. ובביאור הדבר ביאר השערי ישר שער א' פרק ח' דצ"ב סברת הדבר דלמה כשספק דאורייתא נעשה ספק דרבנן אזלינן בתר התחלת הספק, וביאר דאם נאמר דכל הדין שספק דאורייתא לחומרא הוא דכל שאין אנו יודעין אם הוא מותר אז בודאי צריך לחוש לאיסור דמהיכי תיתי שהוא מותר אז אין מקום לחומרא זו דכל שעכשיו אין כאן איסור דאורייתא בודאי ובדרבנן אזלינן לקולא א"כ למה נאסר, ומוכח דיש דין של ספק לחומרא דהיינו דאף אם קמי שמיא גליא שהוא מותר עכ"ל לנו שהוא ספק יש דין להחמיר וזה כמו איסור חדש, ואיסור זה מאחר שהוא חל הוא נוגע גם לדינים דרבנן וכל שנוגע לחתיכה זו צריך להחמיר אף אם גם נוגע לחתיכות אחרות, אבל לחדש דין על עוד דבר כל שלגבי הדבר ההוא לא חל הדין של ספק לחומרא ולו אינו נוגע אלא לאיסור דרבנן א"כ ליכא חלות דין של ספק דאורייתא לחומרא לגבי זה ואינן ספק דרבנן לקולא.

דף ט"ז ע"ב

בפירוש הקרא אך מעין ובור מקוה מים יהיה טהור

(דף ט"ז ע"א) ת"ש אך מעין ובור מקוה מים יהיה טהור, מאי יהיה טהור מטומאתו. ופי' רש"י אך מעין ובור יהיה טהור דאשמעין הואיל ומחוברין נינהו לא מיטמו הא תלושין מקבלין טומאה וקשיא לרב, יהיה טהור מטומאתו והכי קאמר אם יבא הטמא במעין ובור מקוה מים יהיה טהור הואיל וטבל הא שאובין לא מטהרי ליה עכ"ל. ומבואר דיש ב' פי' בקרא אף מעין ובור מקוה מים יהיה טהור, דאם סוברים דיש טומאה למשקין מן התורה אז ביאור הקרא הוא דבמעין ובור מקוה מים אין טומאה, ואם סוברים דאין טומאה למשקין מן התורה אז מפרשים הפסוק דהטובל במעין ובור מקוה מי טהור ולא במים שאובין. וצ"ב אם קיי"ל דטומאת משקין לטמא עצמן דאורייתא וכדפסק הרמב"ם הלכות אבות הטומאה פרק ז' הלכה א' א"כ מנ"ל דצריך מקוה ליטהר הא הקרא גבי מקוה דרשינן לומר שאין המים שבמקוה מקבל טומאה. וברש"י על התורה פי' הקרא אך מעין וז"ל המחוברים לקרקע אין מקבלין טומאה, ועוד יש לך ללמוד יהיה טהור הטובל מהן מטומאתו עכ"ל. והר"א אליהו מזרחי יש לו ב' פי' ברש"י, פי' א' דפי' ראשון ברש"י הוא אליבא דהתנאים דיש טומאה למשקים מדאורייתא ופי' שני אליבא דהתנאים דאין טומאה למשקים הלכך דרשינן להטובל מטומאתו. אבל כתב דאין זה משמע ועוד יש לך ללמוד אלא דאף למ"ד יש טומאה למשקים ודרשינן דאין המקוה מקבל טומאה דרשינן עוד דהטובל בהן עולה מטומאתו. אבל הראנ"ח בספר אמרי שפר והצדה לדרך כתב כפי' ראשון של המזרחי. אבל קשה לפי זה אם קיי"ל דמשקין מקבל טומאה מדאורייתא מנ"ל דבעינן מקוה לטובל בהן. והתוס' רבנו פרץ כן מבואר דלכו"ע הקרא מיירי על הטובל אלא דלמ"ד טומאת משקין דאורייתא הקרא ג"כ קאי על הא דאין המקוה מקבל טומאה.

והחת"ם סופר שו"ת סי' רי"ג כתב שראה מקדמון א' ושכח מקומו פי' כזה, דאף דהקרא מיירי לגבי שהמים אינם מקבלין טומאה מ"מ ידעינן מזה דרק אלו המים מהני לטבילה דאם לא כן יהיה חוק יותר מפרה אדומה דהטמא מטמא המים והמים מטהר האדם, אלא ע"כ כשכתוב אומר ורחץ במים הכוונה מים שאינם מתטמאים מחמת האדם, ולזה ידעינן דרק מקוה מהני שאינו מקבל טומאה. ובזה כתב החת"ם סופר חידוש גדול דשלג שהוא מים אבל אינו מקבל טומאה יכול לטהר א' אף אם אינו מקוה כלל. וידידי הרב בנימין סנדלר שליט"א מדיטרויט הראה לי דרש"י מס' חגיגה דף י"א וכן הוא ברשב"ם לקמן דף ק"ט על הגמ' במים במי מקוה פי' דכתיב ורחץ במים עם פתח דהיינו בהמים בה' הידיעה דהיינו מים שמבוארים במקום אחר מקוה מים יהיה טהור, דהיינו דפשיטה דקרא הוא דאינם מקבלין טומאה אבל ילפינן דורחץ את בשרו במים בפתח דצריך מים מיוחדים במקום אחר ומזה ידעינן שהוא מי מקוה.

בענין דם חיה ועוף

תוד"ה דם שאינו נשפך כמים אינו מכשיר הק' הר"ר יעקב דאורלינ"ש א"כ דם חיה ועוף דטעונים כסוי לא יהיו מכשירים דכיון דטעונים כסוי לא חשיב נשפך כמים וכו' עיין מה שתי'. והח"י הר"ן כתב דאין הכי נמי דמדאורייתא אין דם חיה ועוף מכשירים דאינם נשפכים כמים והא דמכשירים הוא מדרבנן, ולגבי קדשים אמרינן דלא תקון רבנן כדי שלא להרבות טומאה במקדש.

בענין אם דם קדשים אינם מקבלין טומאה שאינם נשפכים כמים

מנין לדם קדשים שאינו מכשיר שנאמר על הארץ תשפכנו כמים, דם שנשפך כמים מכשיר דם שאינו נשפך כמים אינו מכשיר. ונחלקו הראשונים אם ילפינן מדרשה זו רק דאינם מכשירים או דגם אינם מקבלין טומאה, התוס' לקמן דף י"ז ע"ב כתב דאף אינם מקבלין טומאה, וכן הרמב"ם פ"א הלכות פסולי המוקדשין הלכה ל"ו כתב וז"ל וכל דם קדשים אינו מקבל טומאה כלל שנאמר בדם על הארץ תשפכנו כמים, דם שנשפך כמים הוא הנחשב כמים ומקבל טומאה, אבל דם קדשים שאינו נשפך כמים אינו מקבל טומאה עכ"ל. אבל המהרש"א דייק מרש"י דף י"ז ע"ב ד"ה אבל דם דרק גבי הכשר ממעטינן ולא גבי טומאה. והגר"ש רזובסקי בחי' ר' שמואל סי' י' ביאר מחלקותם, דהנה הרמב"ם כתב בהלכות טומאה אוכלין פרק א' הלכה ד' דרק הז' משקין של י"ד שח"ט ד"ם (יין דם שמן חלב טל דבש מים) שמועילים לגבי הכשר מקבלין טומאת משקין, והראב"ד שם חולק וסובר דגם שאר מי פירות מקבלין טומאת משקים, והצל"ח אות פ"א חקר בדעת הראב"ד, האם דעתו דכל דבר נזול שעומד לשתיה מקבל טומאת משקין, או אם כוונתו דמי פירות מבקלים טומאה אוכלים והחליט כסברא הב'. אבל המשנה אחרונה ריש פ"ג דטהרות דייק מדברי רש"י מס' חולין דף ק"כ ע"א דגם חלב (עם צירי דהיינו חלב של בהמה וחיה) שנימוח מקבל טומאת משקין,

עיונים על העמוד מאת
הרה"ג ר' אהרן יואל סורשר שליט"א

ומוכח דכל דבר נוזל העומד לשתייה מקבל טומאת משקין. ולפי"ז מיושב פלוגתייהו, דהפסוק ממעט דם קדשים מתורת ז' משקין כמו מים, ולכן אם רק הכשר בעיני ז' משקים המיעוט הוא רק מהכשר אבל אם קבלת טומאה בעיני ז' משקים אז אף לגבי קבלת טומאה ממועט, ונמצא רש"י לשיטתו דלא בעי ז' משקין לטומאת משקין אף אם לא הוקש למים מקבל טומאה רק שאינו מכשיר, ולהרמב"ם דבעי ז' משקין גם לענין טומאה א"כ גם אינה מקבל טומאה. והרע"א על הגליון הש"ס שם תמה על התוס' מגמ' כאן דהק' על רב מדם שנטמא וש"מ דמשקין מקבלין טומאה עצמן, ומבואר דלמ"ד דמשקין מקבלין טומאת עצמן דאורייתא אף דם קדשים מקבלין טומאה, וכן הוא מפורש בתוס' כאן ד"ה מדרבנן עיין שם, ונשאר בצע"ג. והקהלות יעקב סי' י"א תי' דאף אם דם אינו משקה מ"מ למה אינו טמא משום חבת הקדש כמו שעצים ולבונה אינם אוכלים ומקבלין טומאה משום חבת הקדש וכמבואר לקמן דף י"ט, והתוס' מס' חולין דף ל"ו ע"ב הק' כן ותי' דרק דבר עב וקשה יכול לקבל טומאה אוכלין ומשקין אינם יכולים לקבל טומאת אוכלין וכן הוא בתוס' מס' זבחים דף ל"ד ע"א, וכתב הקהלות יעקב דכל זה אם אין טומאה למשקה כל עיקר ואז אם תשאל דיקבל טומאה משום חבת הקדש התי' הוא דחבת הקדש משויהו אוכל וא"א לדבר נוזל להיות אוכל, אבל אם ס"ל דיש טומאה למשקין מן התורה ורק דדם קדשים ממועט שהוא אינו משקה אז חבת הקדש יכל לעשותו משקה ומקבל טומאה משום חבת הקדש. והתוס' שם אזיל אליבא דר"ש ור' שמעון סובר במס' זבחים דף מ"ה ע"ב דחבת הקדש הוא דין דרבנן (ועיין שם דזהו אליבא דרש"י ותוס' סבר דכוונת הגמ' דהוא פסול דאורייתא אבל אין בה כרת להאוכל, אבל יכל לומר דתוס' כאן סובר כרש"י וכן דעת תוס' מס' מנחות דף כ"א ע"א. ובזה גם מיושב הרמב"ם דהרמב"ם ג"כ פסק דחבת הקדש דרבנן כמבואר בהלכות טומאת אוכלין פרק י' הלכה י"ז ולכן הגמ' כאן הוא למ"ד חבת הקדש דאורייתא והרמב"ם סובר דהוא דרבנן.